

Umsögn frá SÍM, Samtökum íslenskra myndlistarmanna, um Þingskjal 50 — 50. mál á 154. löggjafarþingi 2023–2024: Frumvarp til laga um brottfall laga um heiðurslaun listamanna, nr. 66/2012.

SÍM mótmælir því að lög um heiðurslaun listamanna verði felld niður einhliða. Við teljum að þau eigi að fella niður í núverandi mynd en stofna á sama tíma til sérstaks sjóðs á vegum listamannalauna til að taka við hlutverki þeirra.

Þessu til rökstuðnings viljum við bragðast við rökstuðningi með lagafrumvarpi:

1. Í þriðju efnigrein segir: „Markmið laganna er því ekki að efla þá sem hljóta heiðurslaunin í listsköpun sinni, enda eru heiðurslaunaþegar yfirleitt komnir á eftirlaunaaldur og oft hættir allri listsköpun.“

Það er sérstakt við listamannastarfið að fólk sest almennt ekki í helgan stein þótt eftirlaunaaldri sé náð. Flestir halda áfram störfum við list sína. Hjá mörgum tekur þó við nýtt skeið á ferlinum; þegar aldur færast yfir listamenn fara margir að endurskoða listferilinn og skipuleggja æviverkið þannig að eftirlifendur geti tekið við því, ættingjar og söfn. Vegna þessa teljum við mikilvægt að sérstakt tillit sé tekið til listamanna við lok ferilsins.

2. Ennfremur, við lok þriðju efnisgreinar: „Þess utan geta listamenn ávallt sótt um starfslaun listamanna á grundvelli laga þar um, óháð aldri, og geta því þeir listamenn sem komnir eru á eftirlauna- aldur og enn að störfum aflað sér tekna með þeim hætti.“

Þetta er rétt. Hinsvegar eru gerðar kröfur um að listamenn greini frá þeim verkefnum sem framundan eru við gerð umsóknar. Eldri listamenn eru sjaldnar en aðrir með bein verkefni framundan, sér í lagi ef þeir eru að gera upp feril sinn. Í umhverfi þar sem einungis fjórðungur umsækjenda hlýtur framgang leiðir þetta til þess að ólíklegt er að eldri listamenn hljóti launasetningu en þeir sem yngri eru.

Við teljum þess vegna að með því að færa laun eldri listamanna á skipulegan hátt í sérstökum sjóð listamannalauna megi bregðast við þessum aðstæðum.

3. Í fjórðu efnisgrein segir: „Lengi vel var litið á heiðurslaun listamanna sem eins konar ellilífeyri sem átti að tryggja eldri listamönnum fjárhagslegt öryggi á efri árum. Slík sjónarmið eiga þó ekki við í dag þar sem almannatryggingakerfið tryggir listamönnum jafnt sem öðrum ellilífeyri.“

Listamenn sem hafa að mesttu unnið við listgrein sína njóta réttis til almannatrygginga á ævkvöldinu. Ólíkt öðrum fagstéttum menntamanna eiga þeir hins vegar sjaldan í aðra sjóði að venda. Fæstir listamenn eiga áunninn eftirlaunarétt. Þeir fjármunir sem þeim bjóðast duga því í besta falli til lágmarksviðurværis og alls ekki til frekari starfa á sviði listar sem margir vilja stunda. Þess vegna er þörf á sérstökum sjóði til þess að styðja við listamenn sem eru enn starfandi á eftirlaunaaldri og vilja gera upp æviverkið.

4. Í fyrstu efnigreini á síðu 2 segir: „Þegar ákvörðun er tekin um að veita tilteknum listamanni heiðurslaun liggur nánast ekkert hlutlægt mat þar að baki og svo gott sem eingöngu unnt að ákveða hverjir séu þess verðugir að hljóta heiðurslaun á grundvelli huglægs mats.“

Þessu erum við fyllilega sammála. Núverandi aðferð við launasetningu listamanna sem komnir eru á eftirlaunaaldur er bæði ógagnsæ og skortir faglegan grunn.

Núverandi aðferðir þjóna því ekki markmiðum sínum auk þess sem þau markmið eru óskýr, eins og flutningsmaður bendir réttilega á.

Við leggjum þess vegna til að núverandi lög verð felld úr gildi EN að samhliða þeirri breytingu verði með lögum búinn til sérstakur sjóður innan kerfis listamannalauna sem þjóni því samfélagslega markmiði að styðja við listamenn sem vilja halda áfram störfum sínum á ævikvöldinu.

Frumvarp til laga

um brottfall laga um heiðurslaun listamanna, nr. 66/2012.

Flm.: Vilhjálmur Árnason.

1. gr.

Lög um heiðurslaun listamanna, nr. 66/2012, falla úr gildi.

2. gr.

Þrátt fyrir ákvæði 1. gr. skulu ákvæði laga um heiðurslaun listamanna, nr. 66/2012, halda gildi sínu gagnvart listamönnum sem hlotið hafa heiðurslaun fyrir gildistöku laga þessara.

Nú hefur listamaður hlotið heiðurslaun samkvæmt lögum um heiðurslaun listamanna, nr. 66/2012, og heldur hann þá þeim réttindum ævilangt.

3. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

Greinargerð.

Frumvarp þetta var áður lagt fram á 152. löggjafarþingi (817. mál) en kom ekki til umræðu.

Lög nr. 66/2012 fólu í sér að árlega voru 25 listamönnum veitt heiðurslaun í fjárlögum og námu þau sömu upphæð og starfslaun listamanna á hverjum tíma. Eftir sjötugt námu þau hins vegar 80% af starfslaunum til samræmis við eftirlaunarétt annarra stétta.

Með frumvarpinu er lagt til að lög um heiðurslaun listamanna, nr. 66/2012, verði felld brott. Þó verði tekið tillit til réttinda þeirra sem hafa nú þegar hlotið heiðurslaun á grundvelli laganna. Því er talið rétt að þeim sem nú þegar hafa á einhverjum tímapunkti hlotið heiðurslaun samkvæmt ákvæðum laganna verði greidd heiðurslaun til æviloka og mun Alþingi ekki hrófla við þeim hópi listamanna. Þó getur enginn listamaður sem ekki hefur áður hlotið heiðurslaun haft réttmætar væntingar um að hljóta heiðurslaun samkvæmt lögum um heiðurslaun listamanna, enda er það undir Alþingi komið hverju sinni hverjir hljóta heiðurslaun.

Heiðurslaun listamanna eru í eðli sínu frábrugðin starfslaunum listamanna samkvæmt lögum um listamannalaun, nr. 57/2009. Í lögum um listamannalaun kemur skýrt fram í 1. gr. að tilgangur þeirra sé að „efla listsköpun í landinu“, en slíkan tilgang eða markmið er ekki að finna í lögum um heiðurslaun listamanna. Í raun virðast lögini ekki hafa neinn eiginlegan tilgang annan en að veita afmörkuðum hópi listamanna föst mánaðarlaun fyrir vel unnin störf á sviði lista, enda er ekki gerð krafa um nokkurs konar vinnuframlag frá þeim sem þiggja heiðurslaun eftir að launin eru veitt. Markmið laganna er því ekki að efla þá sem hljóta heiðurslaunin í listsköpun sinni, enda eru heiðurslaunabegar yfirleitt komnir á eftirlaunaaldur og oft hættir allri listsköpun. Þess utan geta listamenn ávallt sótt um starfslaun listamanna á grundvelli laga þar um, óháð aldri, og geta því þeir listamenn sem komnir eru á eftirlaunaaldur og enn að störfum aflað sér tekna með þeim hætti.

Heiðurslaun listamanna virðast því ekki bera neinn samfélagslegan ávinning, enda er það ekki markmið laganna. Eðlilegt verður að telja að samfélagslegur ávinningur sé forsenda fyrir fjárútlátum hins opinbera til íþróttar, lista og menningar almennt. Í tilviki heiðurslaunanna er tilgangur þeirra einungis að heiðra afmarkaðan hóp listamanna sem talinn er hafa skarað fram úr á starfsævi sinni. Færa má rök fyrir því að það sé vel til fundið að heiðra slíka listamenn með einhverjum hætti, en þá væri réttara að gera það með öðrum hætti en föstum launum á kostnað ríkissjóðs. Lengi vel var litið á heiðurslaun listamanna sem eins konar ellilífeyri sem átti að tryggja eldri listamönnum fjárhagslegt öryggi á efri árum. Slík sjónarmið eiga þó ekki við í dag þar sem almannatryggingakerfið tryggir listamönnum jafnt sem öðrum ellilífeyri.

Þegar ákvörðun er tekin um að veita tilteknum listamanni heiðurslaun liggur nánast ekkert hlutlægt mat þar að baki og svo gott sem eingöngu unnt að ákveða hverjir séu þess verðugir að hljóta heiðurslaun á grundvelli huglægs mats. Í ljósi þess að list getur oft verið pólitísk, til að mynda ádeilur á einstaka stjórnámálamenn eða flokka, má líta svo á að óheppilegt sé að hinir sömu stjórnámálamenn og eru skotsþóinn ýmissa listamanna ákveði hverjir skuli hljóta heiðurslaun, enda getur það hæglega haft í för með sér að ákvörðunin verði ekki tekin út frá listrænni arfleifð manna heldur pólitískum skoðunum þeirra.

Jafnframt er ferlið í kringum úthlutun heiðurslauna ógagnsætt og oft vandséð hvaða rök liggja að baki vali á listamönnum á heiðurslaunalistann. Slík framkvæmd er til þess fallin að varpa skugga á heiðurslaunafyrirkomulagið og vekur upp efasemdir um fagleg vinnubrögð við úthlutun heiðurslauna.